

*Карасартова Жыргал Белековна,
педагогика илиминин кандидаты, доцент,
К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети,
Кыргыз Республикасы, Ысык-Көл областы*

ОКУУ МОТИВАЦИЯСЫН ЖОГОРУЛАТУУНУН ПСИХОЛОГИЯЛЫК ЖОЛДОРУ

*Карасартова Жыргал Белековна,
кандидат педагогических наук, доцент,
Иссык-Кульский государственный университет имени К. Тыныстанова,
Кыргызская Республика, Иссык-Кульская область*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ К УЧЕБЕ

*Karasartova Zhyrgal Belekovna,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Issyk-Kul State University named after K. Tynystanov,
Kyrgyz Republic, Issyk-Kul Region*

PSYCHOLOGICAL METHODS OF INCREASING LEARNING MOTIVATION

Аннотация: Бул макалада окуучулардын окуу мотивациясын жогорулатуудагы психологиялык жолдор изилденет. Мотивация – бул окуу процессинде жетишкендиктерге жетүү үчүн ички жана тышкы стимулдарды активдештирүүчү маанилүү фактор. Макалада мотивацияны ар тараптуу баалоо жүргүзүлүп, анын когнитивдик, эмоционалдык жана социалдык компоненттери каралат. Окуучулардын кызыгуусун жана активдүүлүгүн жогорулатуу үчүн ар кандай психологиялык ыкмалар, анын ичинде максат коюу, позитивдүү бекемдөө, интерактивдүү окутуу жана өзүн-өзү баалоо колдонулушу талданат. Ошондой эле, мотивациянын төмөндөгөн учурларында педагог менен ата-эненин колдоосу, психологиялык тренингдер жана эмоцияларды башкаруу методдору маанилүү экендиги көрсөтүлөт. Макаланын жыйынтыгы катары, окуу мотивациясын туруктуу жогорулатуу үчүн системалуу жана индивидуалдуу психологиялык ыкмаларды колдонуу зарылдыгы белгиленет. Макалада окуу мотивациясын жогорулатуунун психологиялык жолдору чагылдырылган.

Аннотация: В статье исследуются психологические способы повышения учебной мотивации учащихся. Мотивация является важным фактором, активизирующим внутренние и внешние стимулы для достижения успехов в учебном процессе. В статье проводится комплексная оценка мотивации, рассматриваются её когнитивные, эмоциональные и социальные компоненты. Анализируются различные психологические методы повышения интереса и активности учеников, включая постановку целей, позитивное

подкрепление, интерактивное обучение и самооценку. Также подчеркивается значимость поддержки со стороны педагога и родителей, психологических тренингов и методов управления эмоциями при снижении мотивации. В заключении статьи отмечается необходимость системного и индивидуального применения психологических методов для устойчивого повышения учебной мотивации. Статья отражает психологические способы повышения мотивации к учебе.

Annotation: The article explores psychological methods for enhancing students' learning motivation. Motivation is a crucial factor that activates internal and external stimuli to achieve success in the educational process. The study provides a comprehensive assessment of motivation, examining its cognitive, emotional, and social components. Various psychological strategies to increase students' interest and engagement are analyzed, including goal setting, positive reinforcement, interactive teaching, and self-assessment. The importance of teacher and parental support, psychological training, and emotion management techniques is also highlighted when motivation decreases. The article concludes that the systematic and individualized application of psychological methods is essential for sustainably improving learning motivation. Article reflecting psychological methods of increasing learning motivation.

Түйүндүү сөздөр: окуу мотивациясы, интерактивдүү окутуу, позитивдүү, окуу ишмердиги, эмоция, эмпатия, фактор, стимул, оюн, мамиле.

Ключевые слова: учебная мотивация, интерактивное обучение, позитивный, учебная деятельность, эмоция, эмпатия, фактор, стимул, игра, отношение.

Key words: learning motivation, interactive learning/teaching, positive, learning activity, emotion, empathy, factor, stimulus, game, attitude.

Киришүү. XXI кылымдын билим берүү системасында окуучулардын таанып-билүү процессине активдүү катышуусун камсыз кылуу эң негизги маселелердин бири болуп саналат. Бүгүнкү күндө коомдун социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрү, технологиянын тездик менен өнүгүшү, глобалдашуу жана маалымат агымынын өсүшү жаштардан жаңы көндүмдөрдү, жогорку деңгээлдеги компетенттүүлүктү талап кылууда. Бул шартта билим берүү мекемелеринин алдына коюлган негизги милдет окуучуларды жөн гана билим менен куралдандыруу эмес, алардын окууга болгон ички кызыгуусун, туруктуу мотивациясын калыптандыруу болуп эсептелет. Окуу мотивациясы – бул окуучунун билим алууга, жаңы маалыматтарды өздөштүрүүгө, интеллектуалдык жана чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууга түрткү берген ички жана тышкы факторлордун системасы. Психология илиминде мотивация түшүнүгү көп кырдуу көрүнүш катары каралат [2]. Ал бир жагынан инсандык ички керектөөлөрдүн чагылуусу болсо, экинчи жагынан коомдук-социалдык шарттардын натыйжасы катары

түшүндүрүлөт. Ошондуктан, окуу мотивациясын изилдөөдө жеке адамдын психологиялык өзгөчөлүктөрү менен катар чөйрөдөгү факторлордун да таасири эске алынууга тийиш. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, окуучунун жетишкендиги анын интеллектуалдык мүмкүнчүлүктөрүнөн тышкары, көбүнчө окууга болгон мамилесине, шыктануусуна жана максаттуулугуна көз каранды. Эгерде окуучу окуу процессинде ички кызыгууну сезсе, билим алуу ага жүктөлгөн милдет катары эмес, өз алдынча өнүгүү мүмкүнчүлүгү катары кабыл алынат [4]. Тескерисинче, мотивациянын жоктугу билим берүү процессинде пассивдүүлүктү, көңүл кош мамилени, акырында төмөн жетишкендикти жаратат. Кыргызстандын билим берүү системасында да бул маселе өзгөчө актуалдуу. Акыркы жылдары окуучунун мазмуну жаңыртылып, компетенттик ыкма кеңири жайылууда. Бирок бул процесстин ийгиликтүү ишке ашышы окуучунун активдүүлүгүн камсыздандыруусуз мүмкүн эмес. Мына ошондуктан окуу мотивациясын жогорулатуу жолдорунун психологиялык

аспектилерин изилдөө бүгүнкү күндүн илимий-практикалык мааниси жогору багыттарынын бири болуп саналат.

Бул **изилдөөнүн максаты** окуу мотивациясынын психологиялык негиздерин терең талдоо жана аны жогорулатууга өбөлгө түзүүчү практикалык жолдорду аныктоо.

Изилдөөнүн методу. Окуу мотивациясын жогорулатуунун психологиялык жолдорун аныктоо максатында теориялык метод, илимий-теориялык талдоо мотивациянын психологиялык табиятын түшүндүргөн илимий булактарды, педагогикалык жана психологиялык теорияларды талдоо, салыштырмалуу талдоо ар түрдүү авторлордун жана мектептердин мотивация теорияларын салыштыруу (мисалы, Маслоу, Декки жана Райан, Врум, А.Н. Леонтьев ж.б.)

«Мектеп окуучуларынын адабий окууга болгон муктаждыгын, алардын окууга болгон мотивациясын, кызыгуусун жана окуу сабаттуулугунун деңгээлин аныктоо болгон негизги изилдөө ыкмалары» да колдонулат [8, 122].

Негизги мазмуну. Мотивация түшүнүгү психология илиминде көп жылдан бери изилденип келе жаткан негизги категориялардын бири болуп эсептелет. Ал адамдын жүрүм-турумун, ишмердигин жана окууга болгон мамилесин түшүндүрүүчү универсалдуу түшүнүк. Латын тилиндеги *moveo* («кыймылга келтирүү», «түртүү») сөзүнөн алынган бул термин адамды ар кандай аракетке түрткү берген ички жана тышкы факторлорду билдирет [5].

Ар түрдүү психологдор мотивацияга ар кандай аныктама беришкен. Мисалы: З. Фрейд мотивацияны адамдын аң-сезимсиз инстинкттери жана кумарлары менен байланыштырган [1]. Ал эми К. Левин мотивацияны инсан менен чөйрөнүн өз ара аракетинен келип чыккан динамикалык күч катары түшүндүргөн [5]. А. Маслоу болсо мотивацияны адамдын керектөөлөрүнүн иерархиясына таянып талдаган. Э. Деси жана Р. Райан мотивацияны ички жана тышкы факторлордун айкалышы аркылуу инсандык өнүгүүнү шарттоочу механизм катары карашкан [6]. Демек, мотивация бул жөн гана

аракетке түрткү берүүчү күч эмес, ал адамдын максат коюусун, аракетти пландашын жана жыйынтыкка жетүүдө туруктуулугун камсыз кылуучу комплекстүү психологиялык процесс болуп саналат.

Мотивация төмөнкү функцияларды аткарат:

- түрткү берүүчү функциясы адамды белгилүү бир иш-аракетке баштоо жана аны улантууга шыктандырат.

- багыт берүүчү функциясы аракеттердин максатын жана маанисин аныктайт.

- регуляциялоочу функциясы жүрүм-турумду уюштурат жана ар кандай шарттарда ылайыкташтырат.

- стимулдаштыруучу функциясы аракеттин интенсивдүүлүгүн жана туруктуулугун жогорулатат [1].

Окуу процессинде бул функциялар окуучунун билим алууга болгон кызыгуусун туудуруп, кыйынчылыктарды жеңүүгө жана максатка жетүүгө көмөктөшөт.

Мотивацияны терең түшүнүү үчүн анын психологиялык негиздерин кароо зарыл. Алардын ичинен эң маанилүүсү:

- Керектөөлөр. Адамдын биологиялык жана социалдык муктаждыктары мотивациянын баштапкы булагы болуп эсептелет. Мисалы, өзүн-өзү актуалдаштыруу керектөөсү окууга болгон ички кызыгууну күчөтөт.

- Максаттар. Окуучунун алдына коюлган реалдуу жана жеткиликтүү максаттары анын аракетин багыттап турат.

- Күтүү жана ишеним. Окуучу белгилүү бир аракеттин натыйжасы оң болооруна ишенсе, ал аракетти жасоого көбүрөөк даяр болот.

- Эмоциялар. Позитивдүү эмоциялар окууга болгон кызыгууну күчөтсө, негативдүү сезимдер аны төмөндөтөт.

- Өзүн-өзү баалоо жана өзүнө ишенүү. Окуучунун ички ишеним системасы мотивациянын туруктуулугун камсыз кылат.

Психологиялык адабиятта мотивациянын негизги түрлөрү төмөнкүдөй бөлүнөт:

- Ички мотивация билим алуунун өзүн каалоо, кызыгуу, чыгармачылык канааттануу аркылуу ишке ашат. Мисалы, окуучу теманы

жөн гана баа үчүн эмес, аны түшүнүп өздөштүрүүнү каалагандыктан окуйт [5].

- Тышкы мотивация сыйлык алуу, коомдук баа же ата-эненин көзөмөлү сыяктуу тышкы факторлорго негизделет.

Эки түрдүн тең билим берүүдө мааниси бар, бирок узак мөөнөттүү туруктуу жетишкендикке ички мотивация гана жеткире алат.

Окуу ишмердигиндеги мотивация башка иш-аракеттерден айырмаланып, бир катар спецификалык өзгөчөлүктөргө ээ. Ал билимди өздөштүрүү жана интеллектуалдык өнүгүү максаты менен байланышкан. Жаш өзгөчөлүктөрүнө жараша өзгөрүп турат.

Окуу мотивациясын терең түшүнүү үчүн психология илиминде сунушталган ар түрдүү теориялык моделдерди карап чыгуу маанилүү. Ар бир модель мотивациянын белгилүү бир жагын ачып берет жана билим берүү процессинде окуучулардын активдүүлүгүн жогорулатууга жол көрсөтөт.

А. Маслоунун (1943) белгилүү теориясына ылайык, адамдын жүрүм-туруму анын керектөөлөрүнүн деңгээли менен шартталат. Мотивация төмөнкү беш баскычтуу иерархияга негизделет:

1. Физиологиялык муктаждыктар (тамак-аш, суу, уйку ж.б.);
2. Коопсуздукка болгон муктаждык;
3. Социалдык байланыш жана сүйүү муктаждыгы;
4. Сый-урматка жана таанууга болгон муктаждык;
5. Өзүн-өзү актуалдаштыруу муктаждыгы [4].

Окуу процесси үчүн өзгөчө акыркы эки баскыч маанилүү. Окуучу өзүнүн билимин өркүндөтүү аркылуу коомду таанууга, өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууга умтулат.

К. Левин мотивацияны «жеке адам чөйрө» системасындагы динамикалык күч катары караган. Анын пикиринде, ар бир инсан белгилүү бир максатка жетүү үчүн «күч талаасында» аракет кылат. Мындай күч окуучунун окуу ишмердигинде да байкалат. Мисалы, жаңы теманы өздөштүрүү үчүн кызыгуунун күчү аны аракетке түртөт [1].

К. Халл болсо мотивацияны биологиялык керектөөлөрдүн канааттануусуна негиздеп, «күч-аракет» түшүнүгүн сунуш кылган. Бирок билим берүүдө бул теориянын чектөөлөрү бар, анткени окуу мотивациясы көбүнчө социалдык жана интеллектуалдык факторлор менен шартталат [4].

Э. Деси жана Р. Райан тарабынан иштелип чыккан өзүн-өзү аныктоо теориясы окуу мотивациясынын эң кеңири колдонулган моделдеринин бири болуп саналат [6]. Теорияга ылайык, окуучу үч негизги психологиялык муктаждыгы канааттанганда ички мотивация жогорулайт:

- автономия, окуучуга тандоо мүмкүнчүлүгү берилгенде;
- компетенттүүлүк, ал өзүнүн жетишкендигин сезгенде;
- социалдык байланыш, мугалим жана окуучулар менен позитивдүү мамиле түзгөндө.

Бул теория билим берүү практикасына түз таасир берет, анткени мугалимдер окуучунун автономиясын колдоо, компетенттүүлүгүн бекемдөө жана достук атмосфера түзүү аркылуу мотивацияны күчөтө алышат.

Ж. Аткинсон жана К. Экклс тарабынан сунушталган бул теорияда окуучунун мотивациясы эки негизги факторго көз каранды:

- күтүү – окуучу белгилүү бир тапшырманы ийгиликтүү аткара алаарына ишениши;
- баалуулук – окуучу үчүн бул тапшырманын маанилүүлүгү жана пайдалуулугу [2].

Эгерде окуучу математика сабагынан тапшырманы аткара алаарына ишенсе жана ал анын келечектеги кесибине маанилүү деп эсептесе, анда анын мотивациясы кыйла жогору болот.

Э. Локк жана Г. Лэтэм тарабынан иштелип чыккан бул теорияда мотивациянын негизги булагы так жана жеткиликтүү максат коюу. Максаттар төмөнкүдөй сапаттарга ээ болгондо мотивация күчөйт:

- так жана өлчөнө турган болушу;
- жеткиликтүү, бирок ошол эле учурда кыйынчылыгы бар болушу;

- «убакыттык чектөөлөр менен байланышкан болушу» [3, 43].

Окуу процессинде окуучуга «жыл аягына чейин англис тилинен 50 жаңы сөз үйрөнүү» сыяктуу конкреттүү максат коюлганда анын аракетке болгон шыгы жогорулайт.

Пирс Стил жана Константинос Кулоуглу тарабынан сунушталган бул модель мотивацияны убакыт фактору менен байланыштырган. Окуучулар көп учурда тапшырманы акыркы мөөнөт жакындаганда гана аткарышат. Башкача айтканда, тапшырманын мааниси жана окуучунун ишеними канчалык жогору болсо, ал мотивацияны күчөтөт, бирок убакыттын кечигиши аны төмөндөтөт.

Окуу мотивациясы көп кырдуу психологиялык көрүнүш катары бир катар ички жана тышкы факторлордун таасири астында калыптанат. Психология илиминде бул факторлорду жеке өзгөчөлүктөр, үй-бүлөлүк шарттар, социалдык чөйрө жана педагогикалык таасирлер деп шарттуу түрдө топтоого болот. Жеке-психологиялык факторлорго окуучунун инсандык сапаттары жана ички абалы мотивациянын негизги булагы болуп саналат. Кызыгуу жана когнитивдик стилдер ар бир окуучунун кабыл алуу, эстеп калуу, логикалык ой жүгүртүү жөндөмү айырмалуу болгондуктан, мотивациянын деңгээли да ар кандай болот. Өзүнө ишенүү – өз күчүнө болгон ишеним окуучунун окууга активдүү мамиле кылышына өбөлгө түзөт. Эмоционалдык абал – кубаныч, позитивдүү маанай мотивацияны күчөтсө, стресс жана коркуу аны төмөндөтөт. Жеке максаттар – келечекке карата так максат коюу мотивациянын туруктуулугун камсыз кылат [1].

Үй-бүлөлүк факторлорго, үй-бүлө окуучунун мотивациясын калыптандырууда маанилүү чөйрө болуп саналат. Ата-эненин колдоосу – жылуу мамиле, көңүл буруу – окуучуну шыктандырат. Ата-эненин талаптары – ашыкча басым көрсөтүү тескерисинче мотивацияны төмөндөтүшү мүмкүн. Үй-бүлөнүн маданий деңгээли китеп окуу, билимге баа берүү окуучунун окууга болгон кызыгуусун арттырат. Үй шартындагы окуу

мүмкүнчүлүктөрү өзүнчө окуу бурчу, керектүү каражаттардын болушу мотивацияны күчөтөт [5].

Социалдык факторлорго тентуштар жана коомдук баалуулуктар да окуучунун окууга болгон мамилесине чоң таасир этет. Достук чөйрөдө окуу ийгиликке умтулган достор мотивацияны күчөтөт. Социалдык баа, мактоо, коомдо кадыр-баркка жетишүү умтулуусу окууга стимул берет. Коомдук күтүүлөр, коомдо билимге болгон баа жогору болсо, окуучунун мотивациясы да ошончолук күчтүү болот. Педагогикалык факторлордо мектептеги билим берүү процессинде мугалимдин таасири чечүүчү мааниге ээ. Окутуунун мазмуну жана ыкмалары практикалык кызыктуу жана жашка ылайык методдор мотивацияны жогорулатат. Мугалимдин инсандык сапаттары: акыйкаттуулук, боорукердик, адилеттик – окуучунун мотивациясына түз таасир этет. Баалоо системасы адилеттүү жана түшүнүктүү баалоо окуучуну шыктандырат. Кызыктуу окуу чөйрөсү: интерактивдүү, диалогдук жана чыгармачыл сабактар мотивацияны көтөрөт [6].

Бул факторлор бири-бири менен тыгыз байланышта болот. Мисалы, үй-бүлөнүн колдоосу окуучунун өзүнө болгон ишенимин арттырат, ал эми мугалимдин позитивдүү таасири социалдык баа менен айкалышып, ички мотивацияны күчөтөт. Демек, мотивацияны жогорулатуу үчүн бардык чөйрөлөр бирдикте иш алып барышы зарыл.

Окуучулардын окууга болгон кызыгуусун жана активдүүлүгүн арттыруу үчүн мотивациялык механизмдерди психологиялык жактан туура колдонуунун мааниси зор. Психология илиминде мотивацияны жогорулатуу боюнча ар түрдүү жолдор сунушталып, алар окуучунун ички мүмкүнчүлүктөрүн ачууга, позитивдүү окуу чөйрөсүн түзүүгө жана туруктуу стимулдарды камсыз кылууга багытталган [7].

Ички мотивация узак мөөнөттүү жана туруктуу окуу жетишкендиктеринин негизги булагы болгондуктан, аны жогорулатуу өзгөчө мааниге ээ. Кызыгууну ойготуу үчүн окуу материалын турмуштук мисалдар менен

байланыштырганда окуучунун кызыгуусу күчөйт. Чыгармачылыкка шарт түзүү окуучунун өз алдынча долбоорлорду иштеп чыгуу мүмкүнчүлүгү анын билимге болгон ички умтулуусун күчөтөт. Өз алдынчалыкты колдоо үчүн мугалим окуучуга тандоо мүмкүнчүлүгүн бергенде, ал өзүнүн окуусуна жоопкерчиликтүү мамиле кыла баштайт. Ийгиликке жеткирүү үчүн жеңилден оорго карай тапшырмаларды уюштуруу окуучунун өз күчүнө ишенимин арттырат.

Тышкы стимулдар ички мотивацияны колдоочу каражат катары пайдаланылышы керек. Адилеттүү баалоо окуучунун аракетин баалоо аны окууга шыктандырат. Мактоо жана позитивдүү пикир окуучунун күч-аракетин баалоо анын өзүнө болгон ишенимин жогорулатат. Сыйлык жана стимул белгилүү жетишкендиктер үчүн сыйлык берүү мотивацияны бекемдейт. Социалдык колдоо ата-эненин жана теңтуштардын колдоосу тышкы мотивацияны күчөтөт [2]. Психологияда мотивацияны жогорулатууда максат коюунун ролу чоң.

Так жана жеткиликтүү максаттар окуучу өз мүмкүнчүлүгүнө ылайык максат койгондо, ага жетүү үчүн аракет кылат. Кыска жана узак мөөнөттүү максаттарды айкалыштыруу күнүмдүк тапшырмалар менен бирге келечектеги чоң максаттарды белгилөө мотивацияны туруктуу кылат. Кесиптик багыт берүү, окуунун келечектеги кесип менен байланышын көрсөтүү окуучуну шыктандырат. Позитивдүү эмоционалдык чөйрө түзүүдө эмоциялар мотивацияны түздөн-түз аныктайт. Жылуу жана достук атмосфера, класстагы ынтымак окуучунун окууга болгон кызыгуусун күчөтөт [1].

Стрессти азайтуу – катуу талаптар жана коркутуулар мотивацияны төмөндөтөт, ал эми түшүндүрүү жана колдоо тескерисинче шыктандырат.

Болочок мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда оюн жана интерактивдүү методдор сабактын кызыктуу өтүшүнө, мотивацияны жогорулатат [4]. Мотивацияны туруктуу кылуу үчүн окуучу өзүнүн жетишкендиктерин жана кемчилик-

терин талдай билиши керек. Өз жетишкендиктерин баалоо өзүнүн ийгилигин байкап, андан ырахат алат. Өзү койгон максаттарды салыштыруу, коюлган максатка канчалык деңгээлде жеткенин аныктоого мүмкүндүк берет. Рефлексия көндүмдөрү күндөлүк жүргүзүү, топтук талкуулар аркылуу окуучу өзүнүн окуусун тереңирээк аңдай алат [5]. Окуу процессинде мотивацияны жогорулатуу жана аны туруктуу кармап туруу боюнча мугалимдин ролу өзгөчө мааниге ээ. Мугалим окуучулардын кызыгуусун ойготкон, алардын психологиялык муктаждыктарын эске алган жана окуу процессин туура уюштурган учурда гана окуу мотивациясы жогорку деңгээлде болот. Мугалимдин инсандык сапаттары адилеттүүлүк, баалоонун акыйкаттуулугун сезгенде, аларда ишеним пайда болуп, окууга болгон мамилеси оң нукка өзгөрөт. Эмпатия, окуучунун ички абалын сезүү жана аны колдоо мотивациянын жогорулашына өбөлгө түзөт. Позитивдүү маанай – кубанычтуу, достук мамиле окуучуларды шыктандырат. Ишке берилгендик, сабакка болгон мугалимдин кызыгуусу окуучуларга жугат.

Максат коюуга үйрөтүү: окуучулар менен бирге максаттарды белгилеп, алардын жетишүүсүн көзөмөлдөө. Колдоо жана багыт берүү: окуучунун кыйынчылыктарын түшүнүү, керектүү учурда жардам көрсөтүү. Ийгиликти таануу окуучунун кичинекей жетишкендиктерин да мактоо жана белгилөө [6]. Жоопкерчиликти тарбиялоо: окуучу өз ишинин жыйынтыгы үчүн жоопкер экенин түшүнгөндө, мотивациясы жогорулайт.

Мугалим билим берүүчү гана эмес, ошондой эле психологиялык колдоочу, лидер жана наставник болуп саналат. Анын социалдык ролу төмөнкүдөй багыттарда көрүнөт: үй-бүлө менен кызматташуу, ата-эне менен биргеликте мотивацияны колдоо, социалдык баалуулуктарды жайылтуу, билимдин коомдогу маанисин көрсөтүү, курбулар ортосундагы мамилени жөнгө салуу, достук жана ынтымактуу атмосфера түзүү.

Окуу мотивациясын калыптандыруу жана жогорулатуу билим берүү процессинин эффективдүүлүгүнүн маанилүү көрсөткүчү

болуп саналат. Психологиялык изилдөөлөр мотивациянын ички жана тышкы булактарынын, жеке жана социалдык факторлордун, ошондой эле мугалимдин ролунун окуучулардын окууга болгон мамилесине түздөн-түз таасир этерин тастыктайт. Окуу мотивациясы көп кырдуу психологиялык феномен болуп, ар түрдүү теориялык моделдер менен түшүндүрүлөт: Маслоунун муктаждыктар иерархиясы, өзүн-өзү аныктоо теориясы, күтүү баалуулук теориясы, максат коюу теориясы жана башкалар эсептелет [5]. Ички мотивация узак мөөнөттүү жана туруктуу жетишкендиктердин негизги булагы болуп саналса, тышкы мотивация колдоо жана стимул берүүчү фактор катары маанилүү. Жеке-психологиялык, үй-бүлөлүк, социалдык жана педагогикалык факторлор мотивацияга түздөн-түз таасир этет, алардын айкалышы окуучунун окуу активдүүлүгүн аныктайт. Мугалимдин ролу мотивацияны ойготуу жана колдоо, максат коюу, позитивдүү эмоционалдык чөйрө түзүү, дифференциалдык мамиле кылуу аркылуу маанилүү.

Корутунду. Окуу мотивациясы билим алуу процессинде студенттин же окуучунун ички түрткүсү, кызыгуусу жана максатка умтулуусу менен аныкталган комплекстүү психологиялык феномен. Ал окуу ийгилигинин негизи болуп, адамдын интеллектуалдык жана инсандык өнүгүүсүнө түздөн-түз таасир этет. Окуу мотивациясынын психологиялык базасы төмөнкү компоненттерден турат: ички мотивация – билимге кызыгуу, жаңы нерсени үйрөнүүгө болгон ички каалоо, интеллектуалдык канааттануу; тышкы мотивация – баалар, мактоо, атаандаштык, социалдык баалоо сыяктуу стимулдар; мотивациялык муктаждыктар теориялары (Маслоу, МакКлелланд) – жетишүүгө умтулуу, өзүн-өзү ишке ашыруу, социалдык таанылууга болгон муктаждык.

Окуу мотивациясын күчөтүү үчүн төмөнкү психологиялык механизмдер натыйжалуу болуп эсептелет: ички мотивацияны колдоо, кызыктуу тапшырмалар, проблемалык суроолор, изилдөө талап кылган иш-аракеттер; позитивдүү эмоционалдык

климат түзүү, колдоо, жылуу мамиле, мактоо жана конструктивдүү кайтарым байланыш берүү; окуучунун жеке өзгөчөлүктөрүнө ылайык индивидуалдаштырылган тапшырмалар – жөндөмүн, темпин жана муктаждыктарын эске алуу; жетишкендикти таануу, багыт берүү; өзүнө болгон ишенимди күчөтүү – колдоо көрсөтүү, жеңилден татаалга өтүүчү стратегияларды колдонуу. Жыйынтыктап айтканда, окуу мотивациясы көп деңгээлдүү психологиялык структурага ээ жана анын негиздери ички түрткү, когнитивдик ишенимдер, эмоциялар жана социалдык мамилелер менен аныкталат. Мотивацияны жогорулатуу үчүн билим берүү чөйрөсүндө эмоционалдык коопсуздукту камсыз кылуу, кызыктуу жана маанилүү окуу шартын түзүү, тапшырмаларды индивидуалдаштыруу жана позитивдүү колдоону берүү негизги психологиялык жолдор болуп саналат.

Адабияттар:

1. Выготский Л.С. Психология развития человека. – Москва: ЭКСМО, 2018. – С. 85-90.
2. Давыдов В.В. Психология развития и обучения. – Москва: Просвещение, 1990. – С. 155-158.
3. Карасартова Ж.Б. Болочок мугалимдердин кесиптик компетентүүлүгүн калыптандыруу өзгөчөлүктөрү // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2010. – № 2 (14). – С. 41-45.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Москва: Педагогика. – 2001. – С. 205-208.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Смысл, 2005. – С. 56-58.
6. Петровский А.В. Психология личности. – Санкт-Петербург: Питер. – 2002. – С. 102-105.
7. Хуторской А.В. Дидактика: интеграция и дифференциация обучения. – Москва: Владос. – 2005. – С. 198-200.

8. Үкүева Б.К., Орозова А.Ш. Жаш муундардын окуу ишмердүүлүгүн калыптандыруу // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2024. – № 2 (63). – С. 120-126.

Рецензиялаган:

*Коңурбаев Т.А.,
психология илимдеринин кандидаты*